

կուտակեալ ընդ այլ նոր թարախից՝
այնչափ մեծանայ, որոյ անցանել ընդ
միզին՝ անհնար լինի, ապա իմանի,
զի հիւանդն վշտանայ ի քարէ փամ-
փշտի:

Պատճառ:

Հնար է այսր ախտից պատճառիլ
ի զեղև կեցութենէ, ի յըմպելոյ զօ-
րաւոր և պնդացուցիչ ըմպելիս, ի
նստողական կենաց, ի ննջելոյ միշտ
ի կարի ջերմ և փափուկ անկողնուոյ և
այն միշտ ի վերայ թիկանց, յըմպելոյ
զմուր խոտն ընդ հողային կամ քարային
նիւթոց, ի պնդիչ կամ քամոտ բը-
նութեամբ կերակրոց, և այլն: Ասե-
յառաջ դայ ի ժառանգական տրու-
մագրութենէ, կամ ի զեղև կեցութե-
նէ ծնողաց, ի սասախկ յօգացա-
ւութենէ և յախտէ պատճառեալ ի
հարբուղիսէ:

Նշանք այսր հիւանդոս-թիւնն:

Սանք քարինք կամ խիճք յերկա-
մունս պատճառեն սաստիկ ցաւ ազ-
գեր, հիւանդութիւն և երբեմն արիւ-
նախառն միզումն: Այլ յորժամ յայ-
տոյիկ քարանց մին իջեալ ի միզանցան
և գոլով այնր կարի մեծ ընդ միզելն
վարիլ արտաքս, ապա ի վեր յիշատա-
կեալ նշանքն սաստկանան, զի ցաւն
տարածի ի փամփշտին, ի զիստն և
ի բարձ ոտից, թմրի վշտացեալ տե-
ղին, ամորձիքն քարշին ի վեր և ար-
գելու միզումն:

Քար ի փամփշտի յայտ դայ ի ցա-
ւոցն յառաջ կամ յետ միզելոյն. ի
միզելն է որ կաթելով, է որ արձակ
և է որ երբեմն յանկարձ կ'ասի, ի
շարժիլն, ի հեծանիլն ի ձի, կամ յե-
լանիլն ի կառս զգայ հիւանդն սաս-

տիկ ցաւ, գոյն միզին լինի սպիտակ
խոտն ընդ թանձր և գարշահոտ ազ-
տեղութեան:

(Հարանդոս-թիւնն)

ՔԱՂՈՒԱԾ ԶԱՌԱԽՈՍՈՒԹԵԱՆ ՏՕՔՏՈՐ ՄՕՐԹՄԱՆԻ

(Տես Մասիս թիւ 1196)

1827 թուականին Հուլիս Գերմա-
նացի հնագէտը Հայաստան ճամբորդ-
ութեան ելաւ հոն տեղի հնութիւն-
ները հետազոտելու գիտմամբ: Սան-
քաղաքը իր հնութեամբը Հուլիսին
ուշագորութիւնը գրաւեց, յիրաւի
42 հատ սեղանէ արձանագրութիւն
գտաւ հոն ու մեծաւ ուշագրու-
թեամբ գաղափարեց զանոնք. իրմէ
ետքը շատ ուրիշ հնագէտներ ալ գը-
նացին ու գեռ ուրիշ յիշատակարան-
ներ ալ գտան, որով ընդ ամենն եղաւ
50 հատ:

Իայց և ոչ մէկը կրցաւ անոնց ի-
մաստը հասկնալ, վասն զի ամենքն ալ
Խաբէրական դրութեան համեմատ կը
ջանային լուծել զանոնք, ու բան մը
չհասկնալով թողուցին՝ կարծելով թէ
անձանօթ լեզու մի է այս միայն Հինքս
անգղիացին «աստէ ո բառը գտաւ որ
հայերէն «ասէ ո բառին կը համադա-
տասխանէ, բայց ասկէց առաջ չկրցաւ
երթալ:

Տ. Սորթման իմաստասիրելով թէ՛
այս արձանագրութիւնները հայերէն
կրնան ըլլալ, այս ենթադրութեամբ
հայ լեզուն սորվեցաւ ու մէկէն մեծ
օգնութիւն մը գտաւ արձանագրու-
թեանց իմաստը գուշակելու: (Յետոյ

ուրիշ դրութեանց այլ և այլ դիւրութիւններովը՝ ինչպէս են «Յայտարարք և Վաղարարիչք» կոչուած տառերը, անոնց էական իմաստը մեկնել սկսաւ։ Հայկական դրութիւնը Տառերանեան դրութեան երրորդ ճիւղն է, այսինքն առաջինն է՝ Շշական երրորդ՝ Բաբելական և Նինուէական, երրորդ՝ Հայկական։ Առաջինը 120 նշանակաւոր կը պարունակէ, երկրորդը 6-700, երրորդը՝ այսինքն Հայկականը 120-130։ Արձանագրութեանց ժամանակը Քրիստոսէ 750-800 տարի առաջ է, և հինգ թագաւորաց կը վերաբերին, Ը. Պակրիտուր, Բ. Իշպուհինի, Գ. Սինուազ, Դ. Արկիստիս, Ե. Պակրիտուր Բ։

Առջի երկու թագաւորաց քիչ արձանագրութիւն կայ նուիրուած, բայց Իշպուհինիին արձանագրութիւններէն մէկը խիստ կարեւոր է, վասն զի մասնաւոր ցանկ մը կուտայ դից և այլն։ Առջի երկու թագաւորները մեծ պատերազմներ չորին, սակայն զՀալաստանը բարեկարգեցին։ Սինուազ բաւական մեծ պատերազմներ բռնու մինչեւ 'ի Բալու' 'ի Վերին Լիւրատ հասաւ։ Արկիստիս Վանայ միջնաբերդը շինեց և մասնաւոր յիշատակարանաւ կ'ըսէ թէ «Լս ինքն կառուցի զմիջնաբերդն», ասով կ'իմանամք թէ Շամիրամ չէ եղեր այս բերդին հիմնադիրը։

Արկեստիս մեծ պատերազմները բաւ Ասորոց դէմ, անոնց գունդերը Զարդեց ու ցրուեց և անոնց շատ գաւառներուն ակրեց։ Այնչեց Վասպուրական աշխարհ մտաւ, ան տեղի ապստամբութիւնները նուաճեց, վերկիրը գրաւեց ու զՀալաստանը շատ ընդարձակեց։ Վերջապէս Պակրիտուր Բ. շատ մեծ աշխարհակալութիւնները բռնաւ, և ահա այս է որ Բաբելոնացոց

դէմ պատերազմեցաւ, յաղթահարեց անոնց և բազում ընդարձակեց իւր տէրութիւնը։ Եղեկիէն մարգարէութեանց մէջ (Վ. 1. Ը. Վ. 1. Թ.) Պոգ և Սագոգ մեր Պակրիտուրն է որ բոլոր արեւելքի բազմը գրեթէ իր ձեռքը անցուցած էր։ Տէրութեան անունը Պիամա կը կոչուէր, իսկ մայրաքաղաքը Տոսք, ինչպէս որ Խորենացին ալ Տոսք կը կոչէ զՎան քաղաքը։ Թագաւորաց տիտղոսներն են՝ «Թագաւոր թագաւորաց, հզօր թագաւոր, շնորհալի թագաւոր, թագաւոր շքեղ քաղաքին Տոսքայ»։

Արկիստիս իր պատերազմներուն մէկուն մէջ առած գերիներուն ու աւարներուն ցանկը կուտայ։

52665 զինուոր, 10170 աղատ մարդ, 23200 կանայք, 1104 երիվար, 35016 եղ, 11823 ոչխար։ Նոյնպէս Պակրիտուր Բ. ցանկ մը կուտայ գերիներու, 46600 կանայք, 12000 տղայք, սպաննած մարդիկներուն թիւը 12735, կողոպտածները 23334 եղ ու 53100 ոչխար և այլն։ Աստուածները զոհերուն կարեւորութեանը համեմատ կարգաւ կը հետեւին յիշատակարանաց մէջ։ 1 Անահիտ, 2 Վրասպաս, 3 Փառ, 4 Արտուարտաս, 5 Ը (ջնջեալ է) 6 Խընվամաւ, 7 Խուլթիլի, 8 Աւա կամ Վա, 9 Վաթի, 10 Իպիփառ, 11 Արսիմիդ, 12 Ախմա, և այլն և այլն մինչեւ 60-65։

Ասոնց 84 ողջակէզ կամ զոհ եղած է ըստ արձանագրութեանց իմաստին, ամենէն կարեւոր զոհ ուղտն է, որ միանգամ կը զոհուի եղեր։

Նոգհանրապէս այս արձանագրութեանց լեզուն Օենտ (Օրագաշտական) և Սանկրիտ տարբերով խառն է, և այս ալ բնական է, վասն զի այս երկու լեզուներն հայ լեզուին գրեթէ հիմը կը կազմեն։ Սակայն շատ բառեր

ալ կան այս յիշատակարանաց մէջ ու
րոց միայն հնչումնքն ուղղելով բուն
հայ կերպարանքը կ'զգենուն : Սեծ
ինգիր մ'ալ այս է թէ 2800 տարի
առաջ բուն իսկ հայ բառերը ինչ
հնչում ունէին : Ինթերցողին թողով
այս բանասիրական ինգիրը , կը փու-
թամք հոս արձանագրութեանց բա-
ռերուն մէկ քանի հատը յիշել :

Ղարի	Պերի
Ուրու	Ուր (յարաբ . դերա)
Ուրիի	Իւր
Շինիտացի	Շինեցի (եռու շինել)
Լւն	Լւն
Տանիմի	Տան իմոյ
Վրա	Վերայ
Իսդիստան	Լպաստան
Շիու	Չուել
Հուս	Հիւսել (գործել շինել)
Լրման	Հրաման
Լիզ	Լս

Տարակոյս չըմտար որ Հայաստան
Հայկազանց ժամանակը Հայաստան
չէր կոչուեր , ինչպէս որ այս արձանա-
գրութիւններն ալ կը վկայեն թէ
Հայաստանի մէջ քանի մը ուրիշ տե-
րութիւններ ալ կային , բայց ընդ իշ-
խանութեամբ միոյ թագաւորի : Բոտ
յիշատակարանաց Պիամա կը կոչուէր
մեր բնիկ երկիրը և ոչ թէ Հայաս-
տան կամ Լրմենիստան , ինչո՞ւ ու-
րեմն Պիամայի փառքը Հայաստանէն
դուրս համարինք :

ՀԱՄԱՌՈՑ ՊԱՏԱՍԻԱՆՆԵՐ

Լ- Էֆէնցական (Օրագրի ,
(Թի- 665) :

Կարգացինք ձեր յօդուածը , զոր
կը գրէք ՍԻՕՆԻ « Սիո-Ռիւն Իսիո-
ղիստ-Ռիւն Հայաստանեայց Եկեղեց-ոյ »

վերնագրով խորհրդածութեան գէմ
կը ցու իմք , որ ՍԻՕՆԻ յօդուածոյն աւ
բողջ պարունակութիւնն անտեսու-
թեան տարով և միակողմանի կերպիւ
դատելով դայթակղած էք միամտա-
բար : Իուք մի կաթողիկոս կ'ընդու-
նիք , բայց Լիկեղեցւոյ քահանայու-
թիւնը , եպիսկոպոսութիւնը , ժողո-
ղդակոն մարմինը , դաւանութիւնը
և ծիսակատարութիւնքը կը բաժնէք ,
այսինքն տարբերութիւն կը տեսնէք
Լ'ժմիածնի և Սոյ եպիսկոպոսութեան ,
նոյն եպիսկոպոսութեամբ ձեռնադ-
րուած քահանայութեան , նոյն քա-
հանայութեամբ մատակարարուած
խորհրդոց և հետեւապէս նոյն խոր-
հրդներով ծնուած , սնուած և զար-
գացած ժողովրդական մարմնոյն , այս
ինքն հաւատացելոց միութեան մէջ :
ՍԻՕՆ երկու կամ երեք կաթողիկոսներ
կ'ընդունի , բայց ամենեւին չը բաժ-
ներ կաթողիկոսութիւնը , եպիսկոպո-
սութիւնը , քահանայութիւնը , դա-
ւանութիւնն , արարողութիւնքն և
հետեւապէս Լիկեղեցւոյ կամ հաւա-
տացելոց միութիւնը , ինչպէս և նոյն
իսկ հաւատացեալք բնաւ երբէք չեն
բաժնած , չեն խտրած և չեն պառակ-
տած ի դարաւոր ժամանակաց հետէ :
Ինթերցողաց թողունք դատել ՍԻՕՆԻ
և ձեր նայուածքն կաթողիկոսութեան
ինգրոյն նկատմամբ , թէ ո՞րն օգտա-
կար է և ո՞րն վնասակար և անցնինք
ուրիշ առարկութեան :

Իուք կաթողիկոսութիւնը նա-
խագահութիւն մեկնելով կը հետեւ-
ցնէք , որ մի և նոյն ժամանակ երկու
կամ երեք նախագահներ կարող չեն
լինիր : (Ուրախ եմք , որ Լիկեղեցւոյն
մի Պլուխ ընդունելով , որ է Հիսուս
Քրիստոս , կաթողիկոսները՝ պլուխներ
չէք հասկնար , ապա թէ ոչ հռովմեա-
դաւանից նման անշուշտ պիտի ոլն-